

DOI: 10.33270/01242702.31
УДК 349.22(477)-057.34

Правові основи застосування поліграфа в Україні – реалії сьогодення

МОТЛЯХ Олександр*

доктор юридичних наук, професор,
завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення
та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6135-9952>

Анотація. Загальнопоширена закордонна практика щодо застосування поліграфа в державному секторі, комерційній і приватній діяльності отримала належну підтримку й в Україні. Стан вітчизняного сьогодення демонструє нагальну потребу в проведенні поліграфологічних досліджень у критично важливих сферах і напрямках діяльності людства. Напрацьований досвід і практика українських поліграфологів дають підстави стверджувати, що поліграф зміцнив свої позиції як науково-технічний прилад, який сприяє посадовцям різних структур і сфер діяльності у вирішенні нагальних питань відповідного спрямування. Одним із проблемних аспектів сучасної поліграфології залишається законодавча база, яка врегульовує процедуру застосування поліграфа в Україні й отримані за його допомогою результати проведених досліджень. Метою статті є системне висвітлення вітчизняних нормативно-правових документів, які становлять підґрунтя для реалізації поліграфологічної діяльності. Наукова новизна дослідження полягає в системному викладі й аналізі чинних законодавчих і підзаконних актів України, які регламентують діяльність щодо застосування поліграфа. Результати проведеної наукової роботи узагальнюють зміст викладеного матеріалу дослідження шляхом надання конкретних пропозицій з удосконалення законодавчої складової, спрямованої на легітимізацію поліграфологічної діяльності в нашій країні. Доведено, що процес законодавчого врегулювання поліграфа в Україні всебічно сприятиме подальшому розвитку цього специфічного й водночас необхідного напрямку практичної роботи у вирішенні нагальних питань конкретного спрямування. Практична значущість наукової статті полягає в орієнтуванні теоретиків і практиків поліграфологічного напрямку діяльності на чинну в Україні нормативну базу, яка прямо або ж опосередковано визначає процедуру легітимності застосування поліграфа й отриманих за його допомогою результатів проведених досліджень.

Ключові слова: поліграф; поліграфолог; поліграфологічне дослідження; нормативно-правові документи; закони; накази; інструкції.

Історія статті:

Отримано: 01.02.2024
Переглянуто: 29.02.2024
Прийнято: 01.04.2024

Рекомендоване посилання:

Мотлях О. Правові основи застосування поліграфа в Україні – реалії сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 1 (27). С. 31–44. doi: 10.33270/01242702.31.

*Відповідальний автор

© Мотлях О., 2024

Вступ

Інтенсивний розвиток поліграфологічної діяльності в Україні у різних сферах і напрямках її застосування вкотре спрямовує нас на проведення системного аналізу чинних нормативно-правових документів, які формують засади легітимності цієї специфічної процедури. Відсутність окремого закону, який би регламентував діяльність щодо застосування поліграфа, додає безліч проблем до правозастосовної практики на кшталт повноцінного сприйняття окремою категорією посадовців різних відомств і структур щодо отриманих завдяки йому результатів дослідження як верифікованих інформаційних даних. Особливо гостро це питання постає у сфері кримінального судочинства, де такі результати дослідження часто підпадають під приціл критиків поліграфа. Вони акцентують на тому, що цей науково-технічний прилад за своєю сутністю є недосконалим, а закордонні методики, які застосовують у його роботі, не відбивають українську ментальність. Також зауважують, що впроваджені у вітчизняній поліграфології різноманітні тестові формати документально ніякий державний орган не затверджував, а це дає підстави вважати таку діяльність напівлегальною. На наш погляд, зазначена позиція опонентів поліграфа є упередженою та навіть хибною. Не варто забувати про те, що поліграфологічна процедура – це єдиний інструментальний метод комплексного полігамного (багатоцільового) дослідження, який дозволяє провести перевірку наявних ідеальних слідів відображення людини щодо конкретного факту, події чи інших інформаційних даних з її минулого. Часто процедура поліграфологічного дослідження слугує практично єдиним способом для підтвердження людиною своєї чесності та добропорядності в не обґрунтованому її звинуваченні у вчиненні дії, зокрема протиправної, до якої вона не має жодного стосунку. Проводячи системний аналіз чинної в Україні нормативно-правової бази, яка регламентує поліграфологічну діяльність, сподіваємося, що вона сприятиме дослідникам поліграфа та практикам у вирішенні низки проблемних питань, які стосуються легітимності її застосування в затребуваних сферах і напрямках практичної роботи.

Матеріали та методи

Проблематика нормативно-правового забезпечення діяльності із застосуванням поліграфа була та залишається одним із найважливіших питань усього поліграфологічного процесу. Вона завжди становила науковий і практичний інтерес дослідників поліграфа як його прихильників, так і опонентів. Різним аспектам у застосуванні цього науково-технічного приладу присвячені наукові праці українських і закордонних поліграфологів Т. Амсея (2020), Ю. Бури (2021), М. Білана

(2021), І. Блощинського (2022), О. Бутенка (2022), А. Волобуєва (2021), Т. Ганжи (2024), Н. Іванова (2022), Ю. Ірхи (2021), С. Казмірука (2021), Д. Краполя (2020), Є. Купряшина (2018), Д. Куценка (2019), В. Коверзнева (2021), О. Манжая (2021), А. Мокрицької (2019), Є. Новікова (2018), Т. Орлової (2021), О. Паливоди (2022), В. Потапова (2018), Л. Полуніної (2020), М. Погребницького (2021), І. Радкович (2022), Т. Сліпченко (2019), А. Смірної (2020), А. Степанюка (2018), А. Туровської (2020), М. Хоменко (2020), В. Чернея (2018), С. Шевченка (2019), С. Шуміліна (2018), V. González, F. Toledo, D. García-García, E. Pardo (2021), M. Widacki (2023) та ін.

Тематику часткового висвітлення питання, пов'язаного з вітчизняним нормативним забезпеченням поліграфологічної діяльності, втілено в низці наукових здобутків наших співвітчизників. Зокрема, з позиції Р. Яремчук (2020), аналіз проведеного нею дослідження наукових праць дає підстави стверджувати, що питанню нормативно-правового регулювання поліграфа в Україні приділено значну увагу в площині його упорядкування.

Водночас О. Луценко акцентує на тому, що в Україні бракує належної законодавчої бази, яка регламентувала б застосування поліграфа (Lutsenko, 2019).

Відповідно І. Козленко (2018) вбачає у відсутності законодавчої нормативної бази щодо використання поліграфа низку проблем. Наприклад, під час такої перевірки людині може бути завдано як моральної, так і фізичної шкоди, а відсутність відповідного закону значно це ускладнює.

Такої позиції дотримується й К. Шаповал (2020), яка зазначає, що застосування поліграфа матиме більш урегульований характер після прийняття щодо нього окремого Закону України.

Відстоюючи власну думку, В. Колісніченко (2019) підсумовує, що проблемні питання використання поліграфа можуть бути вирішені тільки шляхом прийняття окремого Закону України та внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України.

Відсутність такого закону, на думку Ю. Бойко-Бузиль (2021), не створює значних перепон у застосуванні поліграфа, оскільки пов'язана з ним діяльність корегується іншими законодавчими нормативно-правовими актами, які посередковано дозволяють проводити поліграфологічні дослідження.

На противагу висловленій професоркою позиції, М. Хоменко (2020), згадуючи невдалі дві спроби законодавчої легалізації поліграфа в Україні, наголошує на тому, що хоч в Україні відсутній окремий закон про використання поліграфа, однак цей прилад дедалі активніше застосовують у боротьбі зі злочинністю.

Апелюючи такій думці авторки, інші дослідники поліграфа акцентують на отриманих результатах проведених поліграфологічних

досліджень саме як на одних із можливих доказів у кримінальному судочинстві. Тематика цього спектру питання є предметом дослідження багатьох науковців, які виявляли свій науковий інтерес до вивчення зазначеного питання (Serdiuk, 2014; Shumilin et al., 2018; Dmytrenko, 2021; Berezhnyi, 2022).

Задля уникнення зайвої дискусії, яка точиться між науковцями та дослідниками поліграфа у питанні нормативно-правового регулювання діяльності, пов'язаної з цим приладом, проведено комплексний аналіз чинних в Україні законодавчих актів, які прямо чи опосередковано впорядковують цю специфічну процедуру.

Методологію дослідження становить комплекс застосовуваних методів (аналітичний, документальний, описовий, індуктивний, дедуктивний) і діагностичних методик. Аналіз дослідження джерел нормативно-правових документів поліграфологічної діяльності також ґрунтується на використанні низки юридичних методів і спеціальних методів науки поліграфології. Методологічне підґрунтя цієї наукової праці полягає в:

а) систематизації правових актів України, які прямо чи опосередковано регламентують поліграфологічний процес залежно від сфери, напрямку та мети його застосування;

б) визначенні юридичної сили того чи іншого нормативно-правового документа, що впорядковує таку діяльність і забезпечує її легітимність;

в) правових механізмах використання необхідних видів документального супроводу для проведення різних видів досліджень із застосуванням поліграфа (поліграфологічних перевірок чи судових психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа).

Результати й обговорення

В Україні, як і в більшості країн світу, поліграф і діяльність щодо його застосування наразі є не до кінця врегульованим процесом. Причиною тому є, по-перше, неоднозначне ставлення до цього науково-технічного приладу наших співвітчизників, яке викликано рудиментами радянського минулого. Саме за радянської доби сформувалося вкрай негативне ставлення до поліграфа, що й перейшло надалі у спадок до молоді української держави. Нав'язана чинною на той час владою та спецслужбами СРСР неправдива інформація стосовно поліграфа, який порівнювали з гіпнозом, інквізицією, загрозою для життя людини (радіоактивним опроміненням, паралічем людських органів, безпліддям тощо), сформувала в наших співвітчизників неправильне сприйняття цього науково-технічного приладу. Протягом не одного десятка років науковці та практики розвіювали міфи минулого, щоб переконати суспільство в безпечності поліграфа для людини, її життя та здоров'я. По-друге, у нашій країні поліграфові часто надавали й дотепер надають політичного

підтексту, що шкодить повноцінному впровадженню цього приладу в правозастосовну діяльність тих сфер і напрямів, де найбільше його потребують. Чинники різного рангу вибудованої в Україні вертикалі влади всіляко пригальмовують процес легалізації поліграфа, оскільки бояться, що його всебічне й системне застосування може зашкодити їм у реалізації не завжди прозорих дій та отриманих від них очікуваних результатів. Вони відшукують будь-які причини щодо відтермінування легітимізації цього науково-технічного приладу, знаходячи для цього різні підстави юридико-правового та іншого характеру. Однак, попри все, поліграф торує свій шлях і дедалі більше завойовує популярність в українському суспільстві, зокрема в тих сферах і напрямках діяльності, де без нього обійтися дуже складно, а іноді й практично неможливо.

Одним з переломних моментів у популяризації та утвердженні поліграфа в нашій країні стало прийняття 2012 року Кримінального процесуального кодексу України. Хоча в ньому й не містяться окремі норми, які б регулювали діяльність з його застосування, але й заборона на виконання таких досліджень також відсутня, що створило умови для впровадження поліграфа, зокрема в кримінальне судочинство. Що ж до виокремлення поліграфологічної діяльності шляхом прийняття окремого Закону, то така спроба в нашій країні здійснювалася двічі. Нагадаємо, що вперше це відбулося 2009 року через розробку Проекту Закону України «Про поліграф», який підготував авторський колектив дослідників поліграфа та подав до парламенту екснародний депутат України Геннадій Москаль. Удруге – 2014 року, шляхом підготовки Законопроекту № 4094 «Про захист прав осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі», який опрацювали науковці Національної академії внутрішніх справ спільно з практиками – поліграфологами Українського бюро психофізіологічних досліджень та безпеки, а також провідні вітчизняні адвокати й члени Координаційної ради Громадської організації «Колегія поліграфологів України» з поданням його в парламенті народним депутатом України попереднього скликання Андрієм Тетеруком. Паралельно цьому документу був підготовлений альтернативний Законопроект № 4094 – 1 «Про поліграфологічну діяльність», розроблений авторським колективом спільно з Громадською організацією «Всеукраїнська асоціація поліграфологів», і поданий до парламенту колишнім народним депутатом України Андрієм Журжієм. Але доля обох цих нормативно-правових актів зазнала невдачі, оскільки їх відхилили на етапі обговорення в комітетах Верховної Ради України, хоча з можливістю доопрацювання та подання вчергове на розгляд у вітчизняному парламенті. Нині, з невідомих нам причин, обидва ці законопроекти знято з реєстраційного обліку Верховної Ради

України як не чинні, натомість з'явився новий Проект Закону «Про проведення дослідження із застосуванням поліграфа стосовно певних категорій посадових осіб», який в парламенті представляє народний депутат України Ф. Веніславський. Доля цього нормативного документа наразі невідома, можливо, його спіткає доля попередніх законодавчих актів.

Які ж правові норми діють на цей час у нашій державі щодо застосування поліграфа? Станом на зараз правовою основою для проведення поліграфологічних досліджень слугує певний перелік чинних законодавчих і підзаконних актів України, а саме:

– кодифіковані нормативно-правові акти: Конституція України, Кодекс законів про працю України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України; Цивільний процесуальний кодекс України тощо;

– закони України: «Про Національну поліцію»; «Про Національну гвардію України»; «Про оперативно-розшукову діяльність»; «Про судову експертизу»; «Про державну службу»; «Про державну таємницю»; «Про запобігання корупції»; «Про Державне бюро розслідувань»; «Про Бюро економічної безпеки»; «Про розвідку»; «Про інформацію»; «Про мову»; «Про захист персональних даних»; «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» тощо;

– підзаконні нормативно-правові акти (*накази та відомчі інструкції державних органів виконавчої влади*): Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства доходів і зборів України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України та Національного антикорупційного бюро України, Управління державної охорони України, Бюро економічної безпеки України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України тощо.

Схарактеризуємо зміст зазначених вище документів щодо застосування поліграфа:

1. Регламентация окремих кодифікованих нормативно-правових актів, які опосередковано можуть бути використані під час проведення поліграфологічної процедури:

– **Конституція України.** Закріплено низку статей, які є засадничими для всіх процесів життєдіяльності людей, зокрема із застосуванням цього науково-технічного приладу. А саме: ст. 3 «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».; ст. 21 «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах».; ст. 27 «Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Згідно з цими нормами права люди перебувають під захистом держави й будь-який несанкціонований на них вплив може трактуватися як порушення конституційних прав і

свобод людини, що є кримінально караним діянням.

Особливий зміст у поліграфологічному процесі мають такі норми: ч. 3 ст. 28 «Жодна людина без її згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідкам». Отже, відповідно до Основного Закону України, дослідження із застосуванням поліграфа повинно проводитися виключно з добровільної згоди особи, що відповідає загальноприйнятій світовій практиці використання подібних приладів. Добровільність вибору полягає в повній відсутності будь-якого тиску на особистість і відносній свободі її вибору. Обираючи, кандидат на психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфа сам оцінює перспективи й можливі правові наслідки такої процедури та самостійно приймає рішення щодо його проходження чи відмови. Специфічною є ст. 62 Конституції України, у якій визначено: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду». Тобто, у жодному разі результати проведених психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа не можуть бути підставою для прийняття рішення про винуватість чи невинуватість особи у вчиненні нею кримінального правопорушення. Навіть у випадку призначення ініціатором й проведення експертом-поліграфологом у визначеному порядку судової психофізіологічної експертизи із застосуванням поліграфа й отриманих за її результатами підтверджувальних інформаційних даних щодо зафіксованих фізіологічних реакцій, які можуть трактуватися як неправда. Водночас підекспертну особу не можна визнати винуватою до часу доведення її вини у відповідний спосіб, встановлений кримінальним процесуальним законодавством України¹;

– **Кримінальний кодекс України.** Стаття 142. Незаконне проведення дослідів над людиною. *Частина 1. «Незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, якщо це створювало небезпеку для її життя чи здоров'я».* Порушення цієї норми передбачає як адміністративне покарання, так і виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. А у випадку вчинення таких дій щодо неповнолітнього, зокрема, якщо вони спричинили тривалий розлад здоров'я потерпілого, відповідно до ч. 2 цієї статті

¹ Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.

передбачено більш суворе покарання – обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого¹;

– **Кримінальний процесуальний кодекс України.** Стаття 242. Підстави проведення експертизи. Відповідно до ч. 1 цієї статті, експертизу проводить експертна установа, експерт або експерти, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках і порядку, передбачених ст. 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. З огляду на недостатність в спеціалізованих державних інституціях атестованих експертів у галузі поліграфології, залучають спеціалістів-поліграфологів як експертів для проведення експертизи із застосуванням поліграфа відповідно до ч. 4 ст. 38; ч. 1 ст. 243; ч. 2 п. 4, 5 ст. 244 КПК України²;

– **Цивільний кодекс України.** Стаття 281. Право на життя. *«Медичні, наукові та інші дослідження можуть провадитися лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою».* Стаття 288. Право на свободу. *«Забороняються будь-які форми фізичного чи психічного тиску на фізичну особу, втягування її до вживання спиртних напоїв, наркотичних та психотропних засобів, вчинення інших дій, що порушують право на свободу»*³;

– **Цивільний процесуальний кодекс України.** Стаття 72. Експерт. Зазначена норма статті регламентує залучення експерта в порядку, визначеному ч. 1, 2 ст. 72 цього Кодексу. Його може як призначити суд, так і залучити учасник справи. Експерт зобов'язаний давати обґрунтований і об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання⁴;

– **Господарський кодекс України.** Стаття 36. Неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею. Зазначена стаття регламентує

застосування поліграфа під час дотримання «комерційної таємниці». Норма цієї статті дає правові підстави й гарантії суб'єктам господарювання в реалізації й створенні умов для безпеки своєї діяльності⁵;

– **Кодекс законів про працю України.** Стаття 26. Випробування при прийнятті на роботу. Вказана стаття слугує правовою підставою для проведення досліджень із застосуванням поліграфа під час кадрового відбору осіб на обіймання відповідних посад. Вона дає можливість ініціювання/проведення роботодавцем додаткових випробувань при прийнятті найманого працівника на роботу⁶.

2. Регламентація окремих законодавчих актів, які прямо визначають межі застосування поліграфа:

– **Закон України «Про Національну поліцію».** Стаття 50. Перевірка кандидата на службу в поліції. Стаття встановлює правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження в ній служби. Згідно з ч. 2 ст. 50 визначено конституційні вимоги щодо порядку проходження за їх згодою тестування громадян із застосуванням поліграфа, які виявили бажання вступити на службу до Національної поліції⁷;

– **Закон України «Про Державне бюро розслідувань».** Стаття 24. Підрозділи внутрішнього контролю Державного бюро розслідувань. Відповідно до ч. 2. п. 4 цієї статті закріплено процес проведення з особами психофізіологічних інтерв'ю із застосуванням поліграфа під час вступу на службу та проходження служби в Державному бюро розслідувань. Стаття 26. Проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа прямо регламентує процедуру виконання дослідження із застосуванням поліграфа до кандидатів, які виявили бажання вступити на службу до Державного бюро розслідувань, а також періодичного проходження ними спеціального поліграфологічного дослідження в процесі несення державної служби⁸.

– **Закон України «Про судову експертизу».** Стаття 7-1. Підстави проведення судової експертизи (обстеження і дослідження). Підставою для проведення судової експертизи є

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>.

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4652-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4652-17>.

³ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

⁴ Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. URL: https://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_protseual_nij_kodeks_u_kraini.htm.

⁵ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: https://taxlink.ua/ua/normative_acts/gospodarskiy-kodeks-ukraini.

⁶ Кодекс законів про працю України : Закон Української РСР від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

⁷ Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

⁸ Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12. листоп. 2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою, якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб. Порядок проведення психологічної експертизи із застосуванням поліграфа регламентований Наказом Міністерства юстиції від 26.12.2012 № 1950/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 02.01.2013 № 1/22533 «Про внесення змін в наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5» зміни до Закону України «Про судову експертизу» у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України у частину п. 6.8 розділу VI «Психологічна експертиза» Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз і експертних досліджень інформацією наступного чину: з метою отримання орієнтувальної інформації можуть проводитися опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа¹;

– **Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»**. Стаття 6. Підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності. Визначено правові підстави застосування поліграфа в оперативно-розшуковій діяльності, оскільки він є різновидом оперативно-розшукового заходу, що проводиться за спеціальними методиками з відповідною особою з фіксацією її психофізіологічних параметрів (реакцій) на поставлені питання. Така діяльність узгоджується з п. 1 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу), а також не суперечить ч. 16 ст. 9 цього ж Закону, яка визначає, що для одержання інформації заборонено застосовувати технічні засоби, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей і довкіллю. З огляду на те, що поліграф є науково-технічним приладом і застосовується для гласного використання, він жодним чином не завдає шкоди життю та здоров'ю людини, і не впливає на її організм, а лише фіксує показники виявлених реакцій емоційного характеру на запропоновані спеціалістом-поліграфологом запитання (стимули)².

– **Закон України «Про розвідку»** (Зі змінами, внесеними згідно із Законом від 17.07.2020 № 808-IX) у редакції від 01.01.2021. Стаття 31. Особливості прийняття на службу (роботу) до розвідувальних органів. Згідно з ч. 2 п. 8. встановлено, що співробітником розвідувального

органу не може бути особа, яка відмовилася від проходження перевірки, пов'язаної з призначенням на посади співробітників розвідувальних органів, або не пройшла таку перевірку, зокрема відмовилася від психофізіологічного дослідження із застосуванням технічних засобів фіксації реакцій людини, від оформлення допуску до державної таємниці або їй відмовлено в наданні такого допуску, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск.

Відповідно до ч. 3. п. 1. визначено, що перед призначенням на посаду в розвідувальному органі особа, а також у визначених актами розвідувального органу випадках співробітник такого органу проходять психофізіологічне дослідження із застосуванням технічних засобів фіксації реакцій людини³;

– **Закон України «Про Бюро економічної безпеки України»** (Зі змінами, внесеними згідно із Законом від 22.09.2021 № 1774-IX – застосовується з 25 вересня 2021 року) Стаття 24. Проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа та психологічного тестування. Визначено процедуру відбору кандидатів на посади в Бюро економічної безпеки України, що передбачають спеціальні звання у цій інституції, і за їхньою згодою проходять психофізіологічне опитування із застосуванням поліграфа. Також норма цієї статті гарантує, що результати психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа не є підставою для прийняття рішення про відмову особі в зайнятті посади, а використовуються під час проведення співбесіди з нею виключно як інформація ймовірного спрямування, що сприяє формуванню характеристики працівника⁴.

3. Регламентация підзаконних нормативно-правових актів (*наказів і відомчих інструкцій державних органів виконавчої влади*), які безпосередньо визначають діяльність щодо застосування поліграфа:

– наказ Міністерства доходів і зборів України від 02.08.2013 № 329 «Про використання поліграфів у діяльності Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів», зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 11.10.2013 № 1748/24280. Наказ та розроблена до нього Інструкція спрямовані на поліпшення ефективності роботи Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів, попередження й виявлення корупційних, інших правопорушень у сфері службової діяльності, дієвого супроводження оперативно-

¹ Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_sudovu_ekspertizu.htm.

² Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_operativno-rozshukovu_diyalnist.htm.

³ Про розвідку : Закон України від 17 верес. 2020 р. № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text>.

⁴ Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1150-20>.

службової діяльності, а також покращення роботи з персоналом. На підставі наказу розроблено «Інструкцію щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства», яка визначила основні напрями, принципи й умови використання поліграфів у діяльності Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів. Відповідно до інструкції, визнано такі сфери застосування поліграфа у межах цього відомства: сприяння оперативно-розшуковій діяльності; проведення перевірок кандидатів під час прийняття на роботу; проведення службових розслідувань і перевірок, профілактичних заходів¹;

– наказ Міністерства оборони України від 14.04.2015 № 164 «Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України», діяльність якого спрямована на покращення якості роботи з персоналом під час прийняття (поновлення) на військову службу за контрактом, призначення (переміщення) осіб офіцерського складу на посади, під час вступу громадян України на державну службу та їх призначення на посади в структурні підрозділи Міністерства оборони України й Генерального штабу Збройних Сил України, а також попередження та виявлення корупційних, інших правопорушень у сфері службової діяльності. До цього наказу розроблено «Інструкцію про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України», зареєстровану в Міністерстві юстиції України 29.04.2015 № 477/26922. Вона визначає основні принципи, напрями, умови, порядок організації проведення опитування персоналу з використанням поліграфа в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України. Інструкція стосується специфіки військової сфери діяльності та компетенції, які їй належать²;

– наказ Служби безпеки України від 04.02.2016 № 45 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військово-службовців Служби безпеки України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 02.03.2016 № 328/28458. Наказ та розроблена до нього

¹ Про використання поліграфів у діяльності Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів : наказ Міністерства доходів і зборів України від 2 серп. 2013 р. № 329. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1748-13>.

² Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Сил України : наказ Міністерства оборони України від 14 квіт. 2015 р. № 164. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0477-15/sp:max25>.

Інструкція визначає підстави, порядок призначення та проведення службових розслідувань і службових перевірок стосовно військово-службовців Служби безпеки України, оформлення таких розслідувань, перевірок і прийняття за ними рішень³;

– наказ Генеральної прокуратури України від 12.06.2017 № 180 «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфа в діяльності органів прокуратури», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 16.06.2017 № 764/30632. Наказ і розроблена до нього Інструкція визначає основні принципи, завдання, умови, організацію проведення опитування осіб з використанням поліграфа в органах прокуратури України. Метою проведення опитування з використанням поліграфа є отримання уточнювальної інформації для з'ясування ступеня її правдивості та повноти, отримання додаткових відомостей, які можна використовувати в службовій діяльності органів прокуратури в порядку та випадках, визначених законодавством. (Наказ втратив чинність у зв'язку з прийняттям нового наказу від 17.09.2021 № 293 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в органах прокуратури України»⁴);

– постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2017 № 449 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Державному бюро розслідувань». У зазначеному Порядку визначено основні принципи, напрями, умови, організацію проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Державному бюро розслідувань⁵. (Відбулися зміни в законодавстві та прийнято нову постанову Кабінету Міністрів України від 06.10.2021 № 1044 «Про внесення змін до Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Державному бюро розслідувань». Зміни стосуються низки неузгоджених питань, які відображені в окремих пунктах цього Порядку);

³ Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань та службових перевірок стосовно військово-службовців Служби безпеки України : наказ Служби безпеки України від 4 лют. 2016 р. №45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-16#Text>.

⁴ Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфа в діяльності органів прокуратури України : наказ Генеральної прокуратури України від 12 черв. 2017 р. № 180. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE30632.html.

⁵ Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України : наказ Управління державної охорони України від 9 лют. 2021 р. № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0335-21#Text>.

– наказ МВС України від 01.09.2017 № 749 «Про затвердження Інструкції про порядок організації проведення опитування особового складу Національної гвардії України з використанням поліграфа», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22.09.2017 № 1169/31037. Зазначений наказ і розроблена до нього Інструкція спрямовані на виконання ст. 6 Закону України «Про Національну гвардію України» та п. 9 Положення про МВС України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878, з метою організації та проведення опитування особового складу Національної гвардії України із застосуванням поліграфа¹;

– наказ МВС України від 13.11.2017 № 920 «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 05.12.2017 № 1472/31340. Наказ МВС України та розроблена до нього Інструкція спрямовані на виконання ч. 2 ст. 50 Закону України «Про Національну поліцію», затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 28.10.2015 № 877, з метою використання поліграфів у Національній поліції України. Розробка цього наказу передбачала затвердження нової Інструкції в діяльності Національної поліції у зв'язку з втратою чинності Інструкції щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі з персоналом органів внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС України від 28.07.2004 № 842, зареєстрованого в Мін'юсті України від 27.11.2004 № 1365/9964²;

– спільний наказ Генеральної прокуратури України та Національного антикорупційного бюро України від 04.11.2019 № 265/131 «Про затвердження Інструкції з організації та проведення поліграфологами Національного антикорупційного бюро України психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа кандидатів на адміністративні посади в Офісі Генерального прокурора», Інструкцію затверджено відповідно до ст. 9 Закону України «Про прокуратуру», п. 5 ч. 1 ст. 8, ст. 19¹ Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». Вона визначає основні завдання, принципи, мету, умови, порядок організації та проведення поліграфологами Національного антикорупційного бюро України психофізіологічного дослідження із застосуванням

поліграфа кандидатів на адміністративні посади в Офісі Генерального прокурора. Основними завданнями цих досліджень є забезпечення прозорості й об'єктивності в прийнятті кадрових рішень³;

– наказ Управління державної охорони України від 09.02.2021 № 95 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 15.03.2021 № 335/35957. Наказ видано відповідно до ст. 11, 16 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», п. 10 Положення про проходження військової служби за контрактом військовослужбовцями Управління державної охорони України, затвердженого Указом Президента України від 19.10.2007 № 982, з метою унормування порядку організації та проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України. До наказу розроблено Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України, який визначає основні принципи, напрями, умови й організацію проведення такого дослідження⁴;

– наказ Міністерства оборони України від 04.06.2021 № 156 «Про затвердження змін до Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 29.06.2021 № 842/36464. Про затвердження Змін до Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 14 квітня 2015 року № 164, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 29 квітня 2015 року за № 477/26922 (у редакції наказу Міністерства оборони України від 22 липня 2019 року № 394);

¹ Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування особового складу Національної гвардії України з використанням поліграфа: наказ МВС України від 1 верес. 2017 р. № 749. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-17>.

² Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України: наказ МВС України від 13 листоп. 2017 р. № 920. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17>.

³ Про затвердження Інструкції з організації та проведення поліграфологами Національного антикорупційного бюро України психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа кандидатів на адміністративні посади в Офісі Генерального прокурора: наказ Генеральної прокуратури України, Національного антикорупційного бюро України від 4 листоп. 2019 р. № 265/131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v265_900-19#Text.

⁴ Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Управлінні державної охорони України: наказ Управління державної охорони України від 9 лют. 2021 р. № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0335-21#Text>.

– наказ Офісу Генерального прокурора від 16.06.2021 № 202 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань стосовно прокурорів». Наказ видано відповідно до вимог ст. 9, 19 Закону України «Про прокуратуру» та з метою зміцнення дисципліни в органах прокуратури, регламентування питань призначення, проведення службових розслідувань і прийняття законних рішень за їх результатами (видано на заміну попереднього наказу Генеральної прокуратури України від 06.12.2017 № 343 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань в органах прокуратури», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 02.01.2018 за № 8/31460, що втратив свою чинність). Новий наказ набрав чинності з дня його оприлюднення. Розроблена Інструкція до наказу визначає підстави та порядок проведення службового розслідування стосовно прокурорів Офісу Генерального прокурора, зокрема Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а також прокурорів обласних, окружних, спеціалізованих на правах обласних, окружних прокуратур (далі – прокурори), оформлення результатів і прийняття рішень, а також компетенцію структурних підрозділів, службових і посадових осіб органів прокуратури;

– наказ Офісу Генерального прокурора від 14.07.2021 № 230 «Про затвердження Положення про Генеральну інспекцію Офісу Генерального прокурора». Наказ розроблено та затверджено відповідно до вимог ст. 9, 19 Закону України «Про прокуратуру» для забезпечення належної організації роботи Генерального прокурора (виданий на заміну попереднього наказу Генерального прокурора від 27.02.2020 № 116 «Про затвердження Положення про Генеральну інспекцію Офісу Генерального прокурора»). Зазначений наказ затверджує Положення про Генеральну інспекцію Офісу Генерального прокурора, у якому вказано широке застосування поліграфа;

– наказ Офісу Генерального прокурора від 17.09.2021 № 293 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в органах прокуратури України». Наказ, який замінив попередній наказ Генеральної прокуратури України від 12.06.2017 № 180 «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфа в діяльності органів прокуратури», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 16.06.2017 № 764/30632, що втратив свою чинність. Чинний наказ і затверджена ним нова інструкція визначає основні принципи, завдання, умови організації та проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в органах прокуратури України;

– наказ Бюро економічної безпеки України від 26.10.2021 № 10 «Про затвердження Порядку

проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа в роботі Бюро економічної безпеки України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 09.11.2021 № 1470/37092.

Порядок визначає основні принципи, напрями, умови, організацію проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа в Бюро економічної безпеки України;

– наказ МВС України від 19.04.2022 № 221 «Про затвердження Інструкції з організації та проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 21.04.2022 № 440/37776. Наказ і розроблена до нього інструкція визначає основні напрями, загальні умови, організацію проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України;

– наказ Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 24.12.2021 № 771 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 09.02.2022 № 170/37506. Цей Порядок визначає основні принципи, напрями, умови й організацію проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Держспецзв'язку.

Оцінюючи стан вище викладеного вітчизняного нормативно-правового забезпечення, яке регламентує діяльність щодо застосування поліграфа в різних державних інституціях і відомствах, можна стверджувати хоч і не повну, а все ж таки про поетапну легітимізацію. Переважна більшість державних органів і установ виконавчої гілки влади долучилися до створення або ж окремих законодавчих актів, або ж до відомчих документів, які впорядковують процедуру проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа в їх інституціях. Це свідчить про те, що вказаний науково-технічний прилад і отримані завдяки йому результати є ефективними та значущими у виконанні завдань конкретного цільового спрямування.

Позитивним моментом правового регулювання поліграфа в Україні також є процес створення та впровадження окремого державного стандарту ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови», який було введено в дію 20 січня 2017 року. Попри деякі неузгоджені дії в процедурі його прийняття та наявні прогалини й неточності, які містяться в цьому документі, уведення цього стандарту відкрило нові можливості для розвитку вітчизняної поліграфології у співвідношенні до гармонізації зі світовими організаціями, які вже давно розробили правові механізми упорядкування процесів застосування поліграфів у своїх країнах.

До здобутків у вітчизняній поліграфології можна віднести і наказ Українського науково-дослідного центру проблем стандартизації, сертифікації та якості «Про прийняття національних стандартів» від 16.11.2023 № 321, який набув чинності 01.05.2024 і стосується впровадження нових ДСТУ 9265:2023 «Судова-експертна діяльність. Правила розроблення, викладення й оформлення методик провадження судових експертиз», а також ДСТУ 9266:2023 «Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги – Вперше». Розробником обох цих державних стандартів є технічний комітет стандартизації «Судова експертиза» (ТК 192). Сподіваємося, що прийняття цих національних стандартів посилить якість проведення судових експертиз, зокрема із застосуванням поліграфа, водночас сприятиме посиленню процесу легітимізації проліграфологічної діяльності в Україні.

Вагомим також є питання стосовно впорядкування професійної діяльності поліграфолога. Згідно з чинним Національним класифікатором України ДК 003:2010 «Класифікатор професій», затвердженим наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327, професійна назва роботи (посади) значилася як «Експерт-поліграфолог» (розділ 2 «Професіонали», код 2144.2, підклас «Професіонали в галузі електроніки та телекомунікацій», професійне угруповання «Інженери в галузі електроніки та телекомунікацій»), що не відповідало статусу заявленої професії. У результаті тривалих дискусій і обговорень цього проблемного питання Міністерство економіки України видало наказ від 25.10.2021 № 810-21 «Про затвердження Змін № 10 до Національного класифікатора ДК 003:2010», яким внесено зміни до Національного класифікатора України ДК 003:2010 «Класифікатор професій», затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327, зі скасуванням застарілої назви цієї професії та введенням нової професійної назви роботи (посади) «Поліграфолог» (розділ 2 «Професіонали», код 249, підклас 2490 «Поліграфолог», професійне угруповання «Професіонали, що не входять в інші класифікаційні групи»). Ініціатором цих змін стали члени Координаційної ради ГО «Колегія поліграфологів України» спільно з іншими зацікавленими міністерствами та закладами задля усунення наявних недоліків у вітчизняному Класифікаторі професій стосовно професії «Поліграфолог». Це обґрунтовано тим, що діяльність українських поліграфологів не належить до знань в галузі електроніки й телекомунікації, а є окремою та самостійною галуззю знань, статус якої підтверджено сучасними міжнародними інформаційними даними. Окрім того, утворення коректної назви професії «Поліграфолог» шляхом внесення відповідних змін у кваліфікаційні вимоги стало необхідним кроком до приведення у відповідність переліку

професійних назв в Україні згідно з нормативами міжнародних стандартів у цій сфері діяльності. У результаті внесення таких змін до нової професії «Поліграфолог» також було розроблено та затверджено кваліфікаційну характеристику професії «Поліграфолог» (наказ ГО від 07.12.2020), відповідно до наказу Міністерства соціальної політики України від 31.05.2017 № 918, та погоджено з Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономіки) від 05.03.2021 за № 4703-03/14470-07 згідно з чинним Порядком. Завдяки копійчій праці багатьох фахівців у галузі поліграфології, посадових осіб із різних державних і недержавних інституцій, громадськості, вдалося досягти консенсусу та виправити помилку в Національному класифікаторі України ДК 003:2010 «Класифікатор професій». Натепер нововведена професійна назва професії «Поліграфолог» дає можливість роботодавцю безпроблемно брати на роботу такого спеціаліста під цю професійну назву, не ховаючи його під іншу категорію професії, але з виконанням обов'язків поліграфолога.

Висновки

Отже, оцінюючи наявний стан правового регулювання діяльності із застосування поліграфа в Україні, можемо зазначити його позитивну динаміку. Звісно, на шляху до остаточної легітимізації цього науково-технічного приладу та пов'язаної з ним діяльності ще існує багато перепон, однак їх подолання – це питання часу. Важливо на цьому етапі не робити поспішних, а тим паче необдуманих кроків, які можуть зашкодити цьому процесу. Потрібно чітко розуміти, що легітимізація поліграфа в Україні не була і не є самоціллю – це один з дієвих способів, який може слугувати розв'язанню тих проблем, які постають у практичній площині щодо визначення статусу отриманих даних за допомогою цього науково-технічного приладу. На наш погляд, легалізація поліграфологічного процесу в Україні може відбутися двома способами:

а) прийняттям окремого Закону, який автоматично відкине як будь-які коливання та сумніви в дієвості поліграфа, так і штучну спекуляцію скептиків і противників поліграфа, водночас дасть можливість у практичній площині повноцінно використовувати його результати спільно з іншими верифікованими інформаційними даними, особливо у сфері кримінального судочинства;

б) внесенням змін до кодифікованих нормативних актів України, зокрема до Кримінального процесуального кодексу України на підставі підготовки окремої норми, яка б відбивала правові основи застосування поліграфа й отриманих завдяки йому результатів проведених досліджень.

References

- [1] Amsel, T. (2020). Centenary project of introspection of 100 years of polygraph practice. *European polygraph*, 14(1), 23-25. doi: 10.2478/ep-2020-0003.
- [2] Berezhnyi, O.I. (2022). Admissibility and evidentiary value of the results of psychophysiological studies with the use of a polygraph. *Legal scientific electronic journal*, 11, 615-617. doi: 10.32782/2524-0374/2022-11/149.
- [3] Boiko-Buzyl, Yu.Yu. (2021). Psychological aspects of lie detection in studies using the polygraph. *Psychological Journal*, 7, 3(47), 28-37. doi: 10.32782/2524-0390/2019.6.115.
- [4] Butenko, O. (2022). Legal status of the initiator and the person who gives permission to conduct a polygraph test. *Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 12(2), 16-23. doi: 10.56215/04221202.16.
- [5] Butenko, O., Ivanova, N., Radkovych, I., Palyvoda, O., & Bloshchynskiy, I. (2022). Peculiarities of the translator's participation in the polygraph test: organizational and legal aspects. *BRAIN. Extensive research in artificial intelligence and neuroscience*, 13(2), 347-370. doi: 10.18662/brain/13.2/347.
- [6] Cherniei, V.V., & Motliakh, O.I. (2018). Polygraph activity as one of the promising areas of development. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 4(109), 13-23. doi: 10.33270/011810904.13.
- [7] Dmytrenko, N.A. (2021). The use of the polygraph in criminal proceedings: features and problematic issues. *Legal bulletin*, 22, 160-166. doi: 10.32850/lb2414-4207.2021.22.21.
- [8] González, V.R., Toledo, F.J.C., García-García, D., & Pardo, E.F.V. (2021). Jurisprudence on psychophysiological methods in judicial statements as a nexus of psycho-criminological knowledge. *Revista Científica General Jose Maria Cordova*, 19(36), 1065-1080. doi: 10.21830/190006586.779.
- [9] Irkha, Yu., Butenko, O., Pogrebytskyi, M., Manzhai, O., & Krushynskiy, S. (2021). Problems of Regulatory and Legal Support of Polygraph Application in Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 21(12), 203-207. doi: 10.22937/IJCSNS.2021.21.12.29.
- [10] Kazmiruk, S., Bura, Y., & Bilan, M. (2021). Implementation of a computer polygraph in the security and defense sector of Ukraine. *Collection of Ukrainian Research Institute of Special Equipment and Forensic Expertise of the Security Service OF Ukraine*, 1, 95-104. doi: 10.54658/SSU.27097978.2021.1.PP.95-104.
- [11] Khomenko, M. (2020). The use of the polygraph in the detection and investigation of crimes. *Entrepreneurship, economy and law*, 10, 304-308. doi: 10.32849/2663-5313/2020.10.52.
- [12] Kolisnichenko, V.V. (2019). Legal support for the use of the polygraph in criminal proceedings. *Comparative and analytical law*, 6, 457-459. doi: 10.31108/1.2021.7.3.
- [13] Koverznev, V.O. (2021). The concept of the Sharikov polygraph: problematic issues of updating the civil legislation of Ukraine. *Economics and Law*, 2, 143-49. doi: 10.15407/econlaw.2021.02.143.
- [14] Kozlenko, I.M. (2018). Conducting polygraph examinations in Ukraine: state and prospects. *Forensic psychological examination*, 1(18), 3-9. doi: 10.53672/ej.1.2018.01.
- [15] Krapol, D. (2020). Five milestones in the history of the polygraph. *European polygraph*, 14(1), 44-46. doi: 10.2478/ep-2020-0008.
- [16] Kutsenko, D. (2019). Legal status of the initiator of psychophysiological research using a polygraph. *Legal Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 17(1), 54-61. doi: 10.33270/04191701.54.
- [17] Lutsenko, O.Ye. (2019). Legal regulation of public service competition with the use of a polygraph. *Problems of legality*, 145, 140-151. doi: 10.21564/2414-990x.145.155428.
- [18] Mokrytska, A., & Slipchenko, T. (2019). Use of the polygraph in law enforcement: experience of foreign countries. *Actual problems of law*, 1(2), 163-168. doi: 10.35774/app2019.02.163.
- [19] Motliakh, O. (2021). Special knowledge of polygraphology and their features. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 1(118), 58-66. doi: 10.33270/01211181.58.
- [20] Orlova, T.A., Hanzha, T.V., & Volobuev, I.R. (2024). On the prospects of using the results of research using the polygraph in evidence. *Analytical and comparative jurisprudence*, 1, 618-622. doi: 10.24144/2788-6018.2024.01.108.
- [21] Serdiuk, V.P. (2014). Application of polygraph (lie detector) in criminal proceedings of Ukraine. *Information and law*, 2(11), 68-71. doi: 10.37750/2616-6798.2014.2(11).272522.
- [22] Shapoval, K.A. (2020). The use of the polygraph during the investigation of murders committed with the use of domestic violence. *Theory and practice of forensic examination and criminology*, 21, 66-78. doi: 10.32353/khrife.1.2020_04.
- [23] Shevchenko, S. (2019). Subjects of administrative and legal relations of psychophysiological surveys using a polygraph. *Actual problems of jurisprudence*, 3(19), 82-87. doi: 10.35774/app2019.03.082.

- [24] Shumilin, S.F., Kupriashyna, Ye.A., Novikova, Ye.A., Potapov, V.Y., & Stepaniuk, A.V. (2018). Limits of using polygraph test results in criminal proceedings. *Spiral*, 8(4), 3535-3538. doi: 10.29042/2018-3535-3538.
- [25] Smirnova, A.O., Turovska, A.S., & Polunina, L.V. (2020). Attempts at legal regulation of lie detection during pretrial investigation of criminal offenses. *Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, 3(9), 216-222. doi: 10.32689/2617-9660-2020-3(9)-216-222.
- [26] Volobuiev, A., & Orlova, T. (2021). Polygraph in the criminal process: prospects for use. *Philosophy, Economics and Law Review*, 1(2), 116-122. doi: 10.31733/2786-491X-202.
- [27] Widacki, M. (2023). Notes on the margins of the Ukrainian methodological notebook on polygraph research conducted to identify Russian saboteurs and agents. *Internal Security Review*, 28(15), 389-402. doi: 10.4467/20801335PBW.23.017.17667.
- [28] Yaremchuk, R.A. (2020). Foreign experience and domestic practice of using polygraph examinations in the activities of law enforcement agencies. *Legal psychology*, 2(27), 32-40. doi: 10.33270/03202702.32.

Список використаних джерел

- [1] Амсель Т. Столітній проект інтроспекції 100 років практики поліграфа. *Європейський поліграф*. 2020. № 14 (1). С. 23–25. doi: 10.2478/ep-2020-0003.
- [2] Бережний О. І. Допустимість і доказове значення результатів психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 615–617. doi: 10.32782/2524-0374/2022-11/149.
- [3] Бойко-Бузиль Ю. Ю. Психологічні аспекти детекції брехні у дослідженнях із використанням поліграфа. *Psychological Journal*. 2021. Vol. 7. Issue 3 (47). С. 28–37. doi: 10.32782/2524-0390/2019.6.115.
- [4] Бутенко О. Правовий статус ініціатора та особи, яка надає дозвіл на проведення перевірки на поліграфі. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 12 (2). С. 16–23. doi: 10.56215/04221202.16.
- [5] Бутенко О., Іванова Н., Радкович І., Паливода О., Блощинський І. Особливості участі перекладача в перевірці на поліграфі: організаційно-правові аспекти. *МОЗОК. Широки дослідження штучного інтелекту та нейронауки*. 2022. № 13 (2). С. 347–370. doi: 10.18662/brain/13.2/347.
- [6] Черней В. В., Мотлях О. І. Поліграфологічна діяльність як один із перспективних напрямів розвитку. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4 (109). С. 13–23. doi: 10.33270/011810904.13.
- [7] Дмитренко Н. А. Застосування поліграфа у кримінальному провадженні: особливості та проблемні питання. *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 22. С. 160–166. doi: 10.32850/lb2414-4207.2021.22.21.
- [8] González V. R., Toledo F. J. C., García-García D., Pardo E. F. V. Jurisprudence on psychophysiological methods in judicial statements as a nexus of psycho-criminological knowledge. *Revista Científica General Jose Maria Cordova*. 2021. No. 19 (36). P. 1065–1080. doi: 10.21830/19006586.779.
- [9] Irkha Yu., Butenko O., Pogrebytskyi M., Manzhai O., Krushysnkyi S. Problems of Regulatory and Legal Support of Polygraph Application in Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol. 21. No. 12. P. 203–207. doi: 10.22937/IJCSNS.2021.21.12.29.
- [10] Kazmiruk S., Bura Y., Bilan M. Implementation of a computer polygraph in the security and defense sector of Ukraine. *Collection of Ukrainian Research Institute of Special Equipment and Forensic Expertise of the Security Service OF Ukraine*. 2021. No. 1. P. 95–104. doi: 10.54658/SSU.27097978.2021.1.PP.95-104.
- [11] Хоменко М. Використання поліграфа в розкритті та розслідуванні злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 304–308. doi: 10.32849/2663-5313/2020.10.52.
- [12] Колісніченко В. В. Правове забезпечення використання поліграфа у кримінальних провадженнях. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 6. С. 457–459. doi: 10.31108/1.2021.7.3.
- [13] Коверзнев В. О. Концепція «поліграфа Шарікова»: проблемні питання оновлення цивільного законодавства України. *Economics and Law*. 2021. No. 2. P. 143-49. doi: 10.15407/econlaw.2021.02.143.
- [14] Козленко І. М. Проведення поліграфологічних перевірок в Україні: стан і перспективи. *Судово-психологічна експертиза*. 2018. № 1 (18). С. 3–9. doi: 10.53672/ej.1.2018.01.

- [15] Краполь Д. П'ять віх в історії поліграфа. *Європейський поліграф*. 2020. № 14 (1). С. 44–46. doi: 10.2478/ep-2020-0008.
- [16] Куценко Д. Правовий статус ініціатора психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа. *Юридичний вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 17 (1). С. 54–61. doi: 10.33270/04191701.54.
- [17] Луценко О. Є. Правове регулювання проходження конкурсу на зайняття посад державної служби із застосуванням поліграфа. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 145. С. 140–151. doi: 10.21564/2414-990x.145.155428.
- [18] Мокрицька А., Сліпченко Т. Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: досвід зарубіжних країн. *Актуальні проблеми права*. 2019. № 1 (2). С. 163–168. doi: 10.35774/app2019.02.163.
- [19] Мотлях О. Спеціальні знання з поліграфології та їх особливості. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (118). С. 58–66. doi: 10.33270/01211181.58.
- [20] Орлова Т. А., Ганжа Т. В., Волобуєв І. Р. Про перспективи використання результатів досліджень із застосуванням поліграфа в доказуванні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 618–622. doi: 10.24144/2788-6018.2024.01.108.
- [21] Сердюк В. П. Застосування поліграфа (детектора брехні) у кримінальному провадженні України. *Інформація і право*. 2014. № 2 (11). С. 68–71. doi: 10.37750/2616-6798.2014.2(11).272522.
- [22] Шаповал К. А. Використання поліграфа під час розслідування вбивств, вчинених із застосуванням домашнього насильства. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 21. С. 66–78. doi: 10.32353/khrife.1.2020_04.
- [23] Шевченко С. Суб'єкти адміністративно-правових відносин психофізіологічних опитувань з використанням поліграфа. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3 (19). С. 82–87. doi: 10.35774/app2019.03.082.
- [24] Шумілін С. Ф., Купряшина Є. А., Новікова Є. А., Потапов В. Й., Степанюк А. В. Межі використання результатів перевірки на поліграфі в кримінальному процесі. *Спіраль*. 2018. Вип. 8 (4). С. 3535–3538. doi: 10.29042/2018-3535-3538.
- [25] Смірнова А. О., Туровська, А. С., Полуніна Л. В. Спроби правового регулювання детекції брехні під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. Вип. 3 (9). С. 216–222. doi: 10.32689/2617-9660-2020-3(9)-216-222.
- [26] Волобуєв А., Орлова Т. Поліграф у кримінальному процесі: перспективи використання. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2021. Вип. 1. № 2. С. 116–122. doi: 10.31733/2786-491X-2021-2-9-116-122.
- [27] Widacki M. Notes on the margins of the Ukrainian methodological notebook on polygraph research conducted to identify Russian saboteurs and agents. *Internal Security Review*. 2023. No. 28 (15). P. 389–402. doi: 10.4467/20801335PBW.23.017.17667.
- [28] Яремчук Р. А. Зарубіжний досвід і вітчизняна практика використання поліграфологічних досліджень у діяльності правоохоронних органів. *Юридична психологія*. 2020. № 2 (27). С. 32–40. doi: 10.33270/03202702.32.
-

Legal Basis for the Use of Polygraph in Ukraine – the Realities of Today

MOTLIAKH Oleksandr

Doctor of Law, Professor,

Head of the Scientific Laboratory for Psychological Support and Psychophysiological
Research of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6135-9952>

Abstract. The widespread foreign practice of using polygraphs in the public sector, commercial and private activities has found its proper support in Ukraine. The state of the national present demonstrates the urgent need for polygraph research in critical areas and directions of human activity. The accumulated experience and practice of Ukrainian polygraph examiners give grounds to affirmatively state that the polygraph has strengthened its position as a scientific and technical device that helps officials of various structures and areas of activity in solving urgent issues of the relevant direction. One of the problematic aspects of modern polygraphy is the legislative framework that regulates the procedure for its use in Ukraine and the results of research obtained with its help. The purpose of the article is to systematically highlight the domestic legal and regulatory documents which form the basis for the implementation of polygraph examination activities. The scientific novelty of the study lies in the systematic presentation and analysis of the current legislative and by-laws of Ukraine regulating the use of polygraph. The results of the scientific work summarize the content of the research material presented by providing specific proposals for improving the legislative component aimed at legitimizing polygraph activities in our country. It is proved that the process of legislative regulation of polygraph in Ukraine will comprehensively contribute to the further development of this specific and at the same time necessary area of practical work in solving urgent issues of a specific direction. The practical significance of the scientific article is to orient theorists and practitioners of polygraphic activities to the current regulatory framework in Ukraine, which directly or indirectly determines the procedure for the legitimacy of the use of a polygraph and the results of research conducted with its help.

Keywords: polygraph; polygraph examiner; polygraph examination; regulatory documents; laws; orders; instructions.